

SVEUČILIŠTE U ZADRU
UNIVERSITAS STUDIORUM JADERTINA
Odjel za kroatistiku i Odjel za rusistiku

CROATICA
et SLAVICA
IADERTINA

Vol. 15/2

Sveučilište u Zadru
Zadar, 2019.

IZDAVAČ / *Publisher*
Sveučilište u Zadru / *University of Zadar*
Mihovila Pavlinovića 1, 23000 Zadar, Hrvatska

POVJERENSTVO ZA IZDAVAČKU DJELATNOST / *Publishing Committee*
Josip Faričić (predsjednik / *Chair*)

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK / *Editor in Chief*
Josip Lisac

TAJNIK / *Secretary*
Josip Galić

UREDNIŠTVO / *Editorial Board*
Sanja Baričević (Zadar), Rafaela Božić (Zadar), Eugenija Čuto (Zadar),
Marko Dragić (Split), Kornelija Kuvač-Levačić (Zadar), Josip Lisac (Zadar),
Zdenka Matek Šmit (Zadar), Marina Radčenko (Zadar), Zvezdana Rados (Zadar),
Kristina Štrkalj Despot (Zagreb), Jasmina Vojvodić (Zagreb)

MEĐUNARODNO UREDNIŠTVO / *International Editorial Board*
Marc L. Greenberg (SAD), Andrea Zorka Kinda-Berlaković (Austrija), Persida Lazarević Di
Giacomo (Italija), István Lőkös (Mađarska), Petr Stehlik (Republika Češka)

ADRESA UREDNIŠTVA / *Adress of the Editorial Board*
Croatica et Slavica Iadertina, časopis Odjela za kroatistiku i Odjela za rusistiku
Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i Odjel za rusistiku,
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar, Hrvatska / Croatia
Tel. +385(0)23/200-503
e-mail: jgalic@unizd.hr

GRAFIČKO OBLIKOVANJE / *Graphic design*
Sveučilište u Zadru

ČASOPIS IZLAZI DVAPUT GODIŠNJE / *Published twice a year*

ISSN 1845-6893 (Tisak)
ISSN 1849-0131 (Online)

Časopis se referira u Linguistics and Language Behavior Abstracts (LLBA), Linguistic
Bibliography, Bibliography of Slavic Linguistics, Humanities International Index,
Humanities Source Ultimate i European Reference Index for the Humanities
and the Social Sciences (ERIH PLUS)

Publikacija se objavljuje financijskom potporom Ministarstva znanosti i obrazovanja, Zaklade
HAZU, Zadarske županije i Grada Zadra.

KAZALO / CONTENTS

RADOVI

- IVAN MAGAŠ
Usporedna analiza govora Donjih Biljana i Škabrnje 361-392
Comparative Analysis of the Local Dialects of Biljane Donje and Škabrnja
- BELKISA DOLIĆ, ĐURO BLAŽEKA
Govor Skokova 393-424
The Speech of Skokovi
- LUKA VELIĆ
Udio talijanizama i turcizama u kninskome govoru 425-442
The Percentage of Italian and Turkish Loanwords in the Dialect of Knin
- ALVIJANA KLARIĆ, ARMIN KRIVIČIĆ
Morfologija mjesnoga govora Oslića: Promjenjive vrste riječi 443-457
Morphology of the Local Dialect of Oslići: Inflective Parts of Speech
- SANJA FRANKOVIĆ
Bajkoviti i mitski elementi u romanu *Lastavica*
od 1000 ljeta Tončija Petrasova Marovića 459-488
Fairytales and Mythical Elements in the Novel A Swallow
of 1000 Years by Tonči Petrasov Marović
- JOSIPA KELAVA
Svadbeni običaji u posuškom kraju 489-516
Wedding Customs of Posušje Region
- SPOMENKA DELIBAŠIĆ
La rencontre de la littérature sud-slave avec les littératures
étrangères: Alberto Fortis et Charles Nodier 517-533
Susret južnoslavenske literature sa stranim
literaturama: Alberto Fortis i Charles Nodier
The Encounter of South Slavic Literature with Foreign
Literature: Alberto Fortis and Charles Nodier

IN MEMORIAM

DUBRAVKA SESAR

In memoriam Radoslav Večerka

(Brno, 18. travnja 1928. – Brno, 15. prosinca 2017.)

537-539

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Akademiku Nenadu Vekariću u spomen

540-544

KREŠIMIR MIĆANOVIĆ

Spomen profesoru Marku Samardžiji (1947–2019).

Odlazak velikog proučavatelja hrvatske kulturnopolitičke i jezične povijesti

545-548

ADNAN ČIRGIĆ

In memoriam. Josip Silić (1934–2019)

549-553

DUBRAVKA SESAR

Goli su svi narodi bez knjiga. In memoriam Zdenki Ribarovo

(Prag, 13. VI. 1945. – Prag, 13. III. 2019.)

554-557

SANJA VRCIĆ-MATAIJA

Dragutin Rosandić – znanstvenik, književni teoretičar

i zaljubljenik u Liku (1930. – 2019.)

558-561

TONKO MAROVIĆ

Anamarija Paljetak (1937. – 2019.)

562-563

MIRKO ČURIĆ

Sjećanje na profesora Stanislava Marijanovića. Strossmayerom obilježen

564-568

SAMRA MUJANIĆ

In memoriam. Prof. dr. Ibrahim Čedić (1948. – 2019.)

569-570

JOSIP ŠIKLIĆ

Mate Križman (5. X. 1934. – 14. VI. 2019.). U spomen

571-573

RANKO MATASOVIĆ

In memoriam Radoslavu Katičiću, 1930. – 2019.

574-579

SANJA BARIČEVIĆ

In memoriam. Ljiljana Stančić (18. srpnja 1946. – 17. kolovoza 2019.)

580-581

PRIKAZI / REVIEWS

- GROZDANA FRANOV-ŽIVKOVIĆ
 Vrijedan prinos proučavanju glagoljskih spomenika zadarskoga kraja.
 Ivica Vigato. *Glagoljske oporuke sa sjeverozapadnih zadarskih otoka*.
 Zadar: Sveučilište u Zadru, 2017. 585-587
- MIRKO MIŠKOVIĆ
 Materijalna kulturna baština otoka Krka. Anton Bozanić,
 Tomislav Galović i Igor Žic. *Krčka kulturna baština*. Rijeka: Glosa, 2018. 588-590
- MARIJANA BAŠIĆ
 Vrijedan prinos hrvatskoj antroponomastici.
 Ankica Čilaš Šimpraga, Dubravka Ivšić Majić i Domagoj Vidović.
Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena. Zagreb: Institut za
 hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2018. 591-594
- SANJA BARIČEVIĆ
 Vrijedan prinos promišljanju o (poetskoj) sintaksi.
 Rafaela Božić. *Sintaksa i stih*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018. 595-599
- МАРИНА ЈУРИШИЋ
 Поводом пет нових књига из дијалектологије у оквиру
 едиције Целокупна дела Павла Ивића. Целокупна дела
 Павла Ивића, X/2, *О дијалектологију: расправе, студије,*
чланци. Прир. Слободан Реметић. Сремски Карловци – Нови Сад:
 Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2018. 600-608
- DIANA SORIĆ
 Prevedena Carigradska pisma Antuna Vrančića. *Carigradska pisma*
Antuna Vrančića. Hrvatski i engleski prijevod odabranih latinskih
pisama/ The Istanbul Letters of Antun Vrančić. Croatian and English
Translation of Selected Latin Letters. Ur. Zrinka Blažević i Anđelko Vlašić.
 Istanbul: Oğuz Aydemir, 2018. 609-610
- LANORKA PLEJIĆ POJE
 Vrančićev zbornik. *Faust Vrančić i njegovo doba*.
 Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenoga skupa održanoga
 u povodu 400. obljetnice objavljivanja Novih strojeva Fausta Vrančića,
 Vodice – Šibenik, 22. – 23. rujna 2015. Ur. Marijana Borić, Zrinka Blažević
 i Bojan Marotti. Prvić Luka: Memorijalni centar "Faust Vrančić", 2018. 611-614

LAHORKA PLEJIĆ POJE

Veliko djelo. Juraj Habelić. *Pervi otca našega Adama greh.*
Stari pisci hrvatski 44. Prir. Josip Bratulić. Zagreb: HAZU, 2018.

615-617

ANA VULELIJA

Medinijev zbornik. *Zbornik o Miloradu Mediniju.* Zbornik radova
sa Znanstvenoga skupa, Zagreb – Dubrovnik, 9. – 11. studenoga 2017.
Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2018.

618-621

DENIS VEKIĆ

Idejni leksikon znanstvenoga puta Stipe Botice. *Tragovi tradicije,*
znakovi kulture: Zbornik u čast Stipi Botici. Ur. Evelina Rudan,
Davor Nikolić, Josipa Tomašić. Zagreb: Hrvatska sveučilišna
naklada – Hrvatsko filološko društvo – Matica hrvatska, 2018.

622-631

KORNELIJA KUVAČ-LEVAČIĆ

Josip Bratulić o hrvatskoj književnosti i kulturi 19. stoljeća.
Josip Bratulić. *Hrvatsko devetnaesto stoljeće.* Zagreb: Hrvatska
sveučilišna naklada – Državni arhiv u Pazinu, 2018.

632-638

MARINA MARINKOVIĆ

Prvi u nizu: prvi zbornik senjske (nad)lokalne kulturne priče.
Zbornik radova 1. senjskog interdisciplinarnoga simpozija.
Zdravo ste nam, braćo, u kamenu Senju! (nova čitanja).
Ur. Ana Vukelić. Senj: Grad Senj, 2018.

639-643

IVANA PETRAVIĆ

Tragom nove paradigme hrvatske kulture i glazbe u renesansi.
Ennio Stipčević. *Renesansna glazba i kultura u Hrvatskoj.* Zagreb:
Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, Muzički informativni
centar Zagreb, 2017.

644-647

ПОВОДОМ ПЕТ НОВИХ КЊИГА ИЗ ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈЕ У ОКВИРУ ЕДИЦИЈЕ ЦЕЛОКУПНА ДЕЛА ПАВЛА ИВИЋА*

Целокупна дела Павла Ивића, X/2, О дијалектологији: расправе, студије, чланци. Прир. Слободан Реметић. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2018.

У оквиру едиције *Целокупна дела Павла Ивића (I–XI)* у јулу 2018. године изашло је из штампе пет нових дијалектолошких књига. Наиме, радови Павла Ивића, једног од најугледнијих светских слависта друге половине XX века, објављују се у Издавачкој књижарници Зорана Стојановића, у Сремским Карловцима и Новоме Саду у редакцији Милорада Радовановића од 1991. године. Десети том поменуте едиције представљају *Расправе, студије, чланци*, а њену другу групу чини управо ових пет књига *О дијалектологији*.¹ Приредио их је Слободан Реметић, угледни српски дијалектолог, ученик професора Павла

Овај прилог је настао као резултат рада на пројекту *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора (178020)*, који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

У оквиру *Целокупних дела Павла Ивића* досад су објављене готово све предвиђене књиге; недостају само *Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта (I–II)*, рађени у коауторству са Жарком Бошњаковићем и Горданом Драгин (*Српски дијалектолошки зборник* књ. XL, 1994. и књ. XLIII, 1997. година), који су објављени неколико година након организовања рада на овој едицији, и *Регистри* (личних имена, географских имена, језика, дијалеката, граматичких категорија).

Најпре је 1991. године изашла књига *О Вуку Караџићу*, IV том (приредио Александар Младеновић), а затим су се појавила 1994. још два тома: I том, *О говору Галипољских Срба* (приредио Драгољуб Петровић) и III том, *Српскохрватски дијалекти, њихова структура и развој* (приредио Мато Пижурица). Године 1996. објављен је VII/2 том, *Прозодија речи и реченице у српскохрватском језику /са Илсе Лехисте/* (приредила Љиљана Суботић), а 1998. појавили су се: VIII том, *Преглед историје српског језика* (приредио Александар Младеновић) и X том, *Расправе, студије, чланци; 1. О фонологији* (приредио Драгољуб Петровић). Године 2001. из штампе су изашла још два тома: V том, *Српски народ и његов језик* (приредио Милорад Радовановић) и II том, *Дијалектологија српскохрватског језика: увод и штокавско наречје* (приредио Драгољуб Петровић). Наредне, 2002. године појавио се VII/1 том едиције, *О српскохрватским акценцима /са Илсе Лехисте/* (приредио Драгољуб Петровић). Шести том, *Студије из српске средњовековне писмености* (приредила Јасмина Грковић-Мејдор), објављен је 2008. године. *Полемички и други сродни списи* (приредила Рада Стијовић) изашли су 2016. године (у две књиге) у IX тому, а затим је исте године објављен (у две књиге) и трећи део X тома, *Расправе, студије, чланци; 3. О историји језика* (приредио Мато Пижурица). Ова едиција представља свеукупни научни допринос Павла Ивића србистици, на плану дијакронике и синхронике.

Ивића и његов дугогодишњи сарадник на дијалектолошким пословима (између осталог и у раду на *Опшлесловенском лингвистичком атласу*). Он се свом великом учитељу одужио и овом приликом – стручно, савесно и пажљиво уредио је његове расправе, студије и чланке из дијалектологије у пет књига, на преко 2000 страна текста. Посао сигурно није био једноставан, подразумевао је уједначавање радова објављиваних у временском распону од пола столећа, писаних различитим правописима и на различитим језицима (српск(охрватск)ом, енглеском, немачком, француском, руском и пољском).

Ради пуне информисаности, посебно млађих лингвиста, овде ће бити дате неке битније појединости из биографије Павла Ивића. Он је био један од водећих српских интелектуалаца друге половине XX века, универзитетски професор у Новом Саду и Београду, члан Српске академије наука и уметности и један од највећих светских лингвиста свога времена, о чему сведочи и чланство у осам академија наука (између осталих Америчкој и Руској). Живео је од 1924. до 1999. године. Био је ученик Александра Белића, а са академиком Милком Ивић (својом животном сапутницом, такође извршним лингвистом светскога гласа) утемељио је “новосадску лингвистичку школу”. Учествовао је у раду многих научних друштава и организација, руководио је пословима у изради *Опшлесловенског* и *Европског лингвистичког атласа*, био је гостујући предавач у већини важних лингвистичких центара света (на више од шездесет универзитета Европе, Америке, Азије и Аустралије), његови радови штампани су у више од двадесет земаља на свим главним светским језицима. Велики ерудита и полиглота течно је говорио француски, руски, немачки, енглески, холандски и мађарски, а слушао се и свим осталим словенским и већином европских језика. Био је главни уредник часописа *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, *Српски дијалектолошки зборник* и *Ономатолошки прилози*. Највише се бавио дијалектологијом, историјом језика, фонологијом и планирањем језика.² Тешко је рећи која су његова дела, пописана у фусноти под редним бројем два, “најважнија”, али поред њих, свакако треба још поменути велику и веома значајну дијалектолошку монографију, коју је радио у коауторству: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom* (Sarajevo, 1981). С обзиром на чињеницу да је, све до деведесетих година прошлог века, истраживао актуелне проблеме у српскохрватској језичкој заједници, велики део својих радова посветио је разрешавању компли-

² Детаљна биографија и библиографија Павла Ивића објављена је у часопису *Јужнословенски филолог* LVI/1-2 (Београд, 2000, стр. 1-49).

кованих проблема у чакавским и кајкавским говорима. Тако да не би било претерано рећи да је својим радом задужио и хрватску дијалектологију.

Радови П. Ивића, који су се нашли у ових пет књига расправа, студија и чланака о дијалектологији и којима су обухваћени сви српски и хрватски дијалекти и говори, сви штокавски, чакавски и кајкавски идиоми, разврстани су у пет тематски уобличених књига:

1. "Белешке о биограчићком говору" (стр. 6–65); "О проблемима дијалектолошке теорије" (стр. 67–228); "Лингвистичка географија" (стр. 229–448).
2. "Из прошлости дијалеката" (стр. 5–115); "Општи проблеми српск(охрватск)их дијалеката" (стр. 117–399).
3. "Расправе и чланци о штокавским говорима" (стр. 5–561).
4. "Расправе и чланци о чакавским и кајкавским говорима" (стр. 5–202).
5. "Извештаји о дијалектолошким истраживањима" (стр. 5–52); "Прикази, оцене, рецензије" (стр. 53–201); "Из дискусија на научним скуповима" (стр. 203–281); "Промоције, предговори, поговори" (стр. 283–312).

Овакво тематско устројство нарушено је једино стављањем на прво место Ивићеве дијалектолошке студије "Белешке о биограчићком говору". То, међутим, није случајно: ово је његов семинарски рад,³ написан далеке 1947. године, а објављен много година касније у XXIV књизи *Српског дијалектолошког зборника* (такође заслугом приређивача), у коме су ударени темељи модерне српске дијалектологије. Одмах након овог изузетног студентског рада налази се мали пригодни Ивићев чланак "О доценту Радосаву Бошковићу и дијалектологији" (стр. 64–65), у коме је аутор објаснио како је настала ова студија и како је центар његовог научног интересовања постала дијалектологија.

Свака од пет књига има на крају "Регистар имена", "Регистар географских и етничких назива" и "Напомену приређивача".⁴

Приређивач напомиње да су му послове знатно олакшале књиге са изабраним расправама *О језику некадашњем и садашњем* (Београд – Приштина, 1990) и *Избрани огледи у три књиге: I О словенским језицима и дијалектима; II Из*

³ Павле Ивић је био студент 5. семестра на Катедри за српскохрватски језик Београдског универзитета када је написао овај рад.

⁴ "Регистар имена" саставио је др Жељко Степановић (етимолог), а "Регистар географских и етничких назива" др Зоран Симић (дијалектолог), млади сарадници на Институту за српски језик САНУ.

историје српскохрватског језика; III Из српскохрватске дијалектологије (Провсета, Ниш, 1991). Пошто је радове из тих књига аутор сам редиговао, приређивач је дословно преносио верзију расправа објављену у наведеним књигама, с указивањем на сва позната превођења и прештампавања датог прилога. Може се, такође, приметити да је приређивач, када би проценио да је то корисно, указивао на значајније промене и помаке у пословима из садржаја одговарајућих прилога (нпр. информација о томовима лингвистичких атласа који су изашли у међувремену или о објављивању радова који су консултовани у рукописној верзији). Подаци о публикацијама у којима су радови раније штампани дати су на крају прилога, као и податак о другом аутору (код коауторских радова), док резимеи (који су долазили уз већину прилога) овде изостају. У овим књигама могуће је приметити и различите врсте неуједначености, о којима и сам приређивач говори, а које су изазване чињеницом да су радови настајали у току педесет година, да су писани по одредбама трију правописа и да је у некима од њих аутор прибегавао, због оскудних техничких и штампарских могућности издавача, посебним решењима у представљању осетљивих језичких, обично гласовних особина. Поред свега, сви текстови су овде штампани савременом српском ћирилицом, па су због тога повремено увођена и нова графичка решења, на шта је приређивач указивао у посебним напоменама.

Довољно је пажљиво прочитати прву дијалектолошку студију П. Ивића "Белешке о биографичком говору", затим његов рад "О неким проблемима наше историјске дијалектологије" (који се налази на почетку друге књиге, стр. 7-37) као и дискусију у Марбургу (у првој књизи, стр. 143-173) да бисмо имали јаснију слику о величини овога лингвисте.⁵

Пођимо онда од Ивићевог првог дијалектолошког рада, који се (симболично) налази на почетку прве књиге. У свом студентском раду, за који наглашава да "нема никаквих претензија на исцрпност" и да га не сматра завршеним, служио се свим расположивим знањима да би јасно сагледао одлике биографичког говора.⁶ У недостатку исцрпније литературе о косовско-ресавским говорима, ради

⁵ Према речима самог приређивача, први рад је ударио темеље српск(охрватск)е дијалектологије, други рад је упоредив са Менделеејевим системом хемијских елемената, наиме, у њему је практично предвиђено место за све оно што у будућности очекује домаће дијалектологе, а на основу Ивићеве завршне речи на Међународном научном скупу у Марбургу, која је била исписана на 20 страна и у којој се он осврнуо на излагања свих учесника, стиче се јасна представа о ширини знања овога научника.

⁶ Наиме, ширу околину Београда са србијанске стране чине три етничке и дијалекатске целине, а једна од њих је београдска Посавина (Жарково, Железник, Остружница, Рушањ, Ресник и Кнежевац), тј. Биограчићи.

поређења посматра и говор Гоча, планинског села јужно од Врњачке Бање (у коме је имао прилике да борави). Затим врло студиозно анализира етнографску литературу о пореклу становништва истраживаног краја, у којој се износи да оно није старије од XVII–XVIII века (пошто се раније становништво раселило или затрло због честих ратних пустошења), и утврђује, на основу језичких особина и процеса, да зачетак овога говора, ипак, треба ставити у време када су на његовом терену постојали само старинци, чији је говор био сасвим сличан околним говорима северне Србије, дакле, у XVII век или прву половину XVIII века. Такође закључује да је садашњи говор Биограчића настао укрштањем различитих дијалеката, али да није обична мешавина већ целина у којој се често употребљавају напоре и по две или три варијанте истог облика, али су створене и “нове своје језичке норме” и да је унутар сваког села понаособ уједначеност много већа. Сматра да се ни оволико сређивање говора не би могло разумети да “није било једне старије основице, према којој се све равнало и дотеривало” (стр. 59), зато су, на пример, и икавизми упадљиво исти као на другим местима. Такође примећује да су потребни векови да се резултати мешања различитих говора уједначе, а овде је то извршено готово у свим стварима сем у акцентуацији. Јасно је да је овде удео ресавског говора био већи од удела динарског састојка, за разлику од стања у околним говорима, али Ивић верује “да су се насељеници из косовско-ресавске области већ у доба свог доласка на овај терен помешали с неким другим елементима, сличним основном супстрату становништва суседних крајева. Већ тада је б. говор добио физиономију мешаног говора” (стр. 61–62). Анализом језичких карактеристика потврђује да се биограчићки говор може сматрати “поднаречјем шумадијско-војвођанског са нарочито значајним уделом косовско-ресавске компоненте” (стр. 58). Зрелост у повезивању чињеница и извођењу закључака, методичност и систематичност у прикупљању и разврставању језичких факата, тада младог П. Ивића – задивљујућа је.

У првој књизи се, даље, налази поглавље “О проблемима дијалектолошке теорије”, а у њему текстови везани за опште појмове о дијалектима (на пример, текст преузет из *Енциклопедије Британике* “Дијалекти” – 15. издање из 1974. године), структуру дијалекатске диференцијације, структуралну класификацију дијалекатских разлика (у словенским језицима), структурални метод у дијалектологији, дијалекатску разуђеност српскохрватске језичке области и сличне теме. У овом поглављу се налазе и две дискусије, иако је предвиђено да ова врста радова буде у петој књизи у поглављу “Из дискусија на научним скуповима”. Прва је дата након рада “Структура и типологија дијалекатске диференцијације” и представља одговор П. Ивића на дискусију поводом овог његовог

реферата, а друга представља оно што је говорио на Међународном симпозијуму "О теорији дијалекта" (Марбург/Лан, 1977. године), где је био председавајући заседања. Те две дискусије, у ствари, тематски одговарају првој књизи и овом поглављу. Овде ће бити речено нешто више о ономе што је професор Ивић говорио у Марбургу, "првом великом центру лингвистичке географије на свету". Он, наиме, тамо није читао свој реферат већ је изложио поздравну реч на отварању скупа, а затим је на крају дао "Резиме резултата Међународног симпозијума *О теорији дијалекта*" и, поред тога, учествовао је у дискусијама о рефератима једанаесторице учесника. У поздравном говору Павле Ивић наглашава да је неопходно међународну сарадњу дијалектолога подићи на знатно виши ниво од дотадашњег, пошто оријентисаност на истраживање властитих наречја, без увида у типологију појава и изграђене теорије (тј. без поређења међу језицима), може довести до тога да се свакоме "властити микрокосмос може чинити као типичан за свет у целини" (стр. 144) и свако се излаже опасности да у свом наречју превиди неке језичке појаве. На крају скупа, поднео је извештај о свим рефератима који су излагани. Ту се осврнуо на резултате прочитаних радова, које је притом повезивао са налазима проистеклим из других излагања и дискусијама, које су вођене након читања сваког реферата. Ширина овога лингвисте, његово изузетно познавање стања и појава у другим језицима, највише долазе до изражаја у примедбама које је упутио ауторима. Његова запажања понекад су везана за саму методологију прилога о коме реферише, а понекад за неки конкретан детаљ. То је обично резимирање ауторових истраживања и закључака праћено личним импресијама, примедбама, одобравањем или критиковањем одређеног става или мишљења, а врло често П. Ивић се и сам "надовезује" на ауторова размишљања. Тако на пример, за саопштење Чарлса Бејлија (Charles-J. Bailey) сматра да је занимљиво и оригинално – у питању је указивање на могућност да се дијалекатска диференцијација прикаже као систем импликационих односа. Иако Ивић најпре прецизно наводи случајеве у којима тај метод може бити изузетно сврсисходан (приликом "лексичког раширења гласовне промене, даље и при зрачењу иновација у концентричним круговима из једног жаришта, као и на језичким подручјима која се протежу у дугим уским појасима"), он одлучно износи и став да "не би било умесно ако би се тај метод узео за општеважећи" и "да се Бејлијев метод може с више успеха применити на поједине домене језичке структуре или на ограничене скупине феномена него на целину појава диференцијације у једном језичком пределу" (стр. 148). Разлоге за то види у чињеници да су сплетови изоглоса у највећем броју подручја "исувише компликовани да би се дали свести на импликације" (стр. 148). А затим набраја

три типа лингвогеографских импликационих односа које је могуће разликовати. Укратко, овај кратак осврт на излагање једног од учесника заседања донео је публици нова сазнања. И то је оно што карактерише сваку дискусију или приказ П. Ивића – из њих се увек може доста научити. Потврде за ову тврдњу експлицитне су у петој књизи X/2 тома. Уколико пажљиво читамо поглавља: “Прикази, оцене, рецензије” и “Из дискусије на научним скуповима”, лако ћемо запазити следеће: кад год је П. Ивић говорио о нечијем раду или монографији, пружао је публици и своје виђење појава о којима је аутор говорио, понекад су то биле конкретне допуне или исправке датог материјала, а понекад је грађа, коју је аутор дао, послужила Ивићу да изведе неке уопштене закључке. Тако на пример, у приказу рада Берислава Николића, “О говору Срема” (*Јужнословенски филолог* XX, 1953–1954, стр. 273–287), П. Ивић хвали ауторово концизно, садржајно излагање, одлично забележен материјал, несумњиво поуздан. Очигледно му се допада што се аутор “не да збунити теоријом” већ први проговара о извесним феноменима о којима је дотадашња литература ћутала; смело бележи, на пример, узлазни акценат на једносложном облику – *et vihi* “и то с правом, јер интонација питања у војвођанским говорима доиста пробија норму штокавске акцентуације, као што нарушава и акценат речи” (стр. 76), али Ивић види и као осетнији недостатак у презентовању грађе то што Б. Николић не наводи места у којима су примери забележени (јер и поред сразмерне уједначености сремског говора, те информације могу бити корисне). Затим, допуњује ауторов попис заједничких језичких црта војвођанских говора са неколико несумњиво значајних одлика и, с друге стране, наводи да би из Николићевог набрајања требало изоставити понешто, као на пример, “ширење наст. -у у 3. л. мн. през. VII и VIII Белићеве врсте” – особине “која није подједнако карактеристична за све војвођанске говоре” (стр. 77). На основу потврда из овог Николићевог рада, Ивић даље примећује да се може оцртати боље него раније и једна друга група изоглоса, тако да наводи и низ битнијих запажања сада пак о заједничким одликама (скоро свих) српских екавских говора у односу на западније штокавске типове. Дакле, и овај Ивићев приказ превазилази уобичајене оквире научне критике.

У раду “О неким проблемима наше историјске дијалектологије” чувени слависта говори о проблемима око стварања коначне представе о првобитној дијалекатској слици у метанастијичким областима.⁷ Наиме, основни факат

⁷ Метанастијичка област је оно подручје које је у току сеоба променило становништво (термин је увео у науку Јован Цвијић).

наше историјске дијалектологије јесу сеобе. Оне су у великој мери промениле дијалекатску слику српскохрватског говорног подручја, и још су у много чему специфичне: насељавање се вршило на земљишту које је и дотада било етнички српскохрватско (а не настањено страним елементом), "насупротив простој колонизацији на другим странама, код нас се одиграла реколонизација" (стр. 8). Због тога би наша историјска дијалектологија требала не само да разреши питања првобитних дијалеката наше метанастазичке области већ и питања евентуалних остатака дијалекатског супстрата у модерним говорима истих предела. П. Ивић, стога, врло детаљно објашњава шта све може послужити као материјал за реконструкцију првобитне дијалекатске слике, с правом верујући да сами морамо да разрађујемо методологију рада, а да ће наша истраживања имати шансу да пруже светској лингвистици вредне прилоге из области проблематике ширења, укрштања и смењивања дијалеката. Затим говори о метанастазичкој области северне Србије, о пореклу косовско-ресавских и јекавских говора у њој, о пореклу шумадијско-војвођанског дијалекта, о пореклу смедеревско-вршачког дијалекта, о првобитним говорима између Велике Мораве и Тимока. Поставља проблеме које треба разрешити, а затим, на основу дотада проученог материјала, изводи закључке до којих је могуће тренутно доћи. Његове смернице за даља истраживања су од непроцењиве важности. Тако на пример, у време када је Ивић објавио овај рад (1955-1956), није се знало да су икавизми у западносрбијанском Подрињу настали тако што су досељени јекавци вокалом *и* замењивали јат (=e^и), које су чули у говору стариначког становништва, као што је било непознато и да се вредност старог јата чува на простору (од неколико хиљада квадратних километара) западне и северозападне Србије.⁸ Међутим, и тада П. Ивић јасно види да дотадашња историјска и етнолошка истраживања, иако су врло напредовала, не могу да докажу да је у северној Србији било аутохтоног икавског живља. Он указује на постојање тог проблема и даје мишљења ранијих истраживача (Јован Цвијић и Љуба Павловић). Затим, у даљем тексту износи претпоставку, на основу података које је добио из расположивих извора, да је на северу данашње Србије јат "свакако много дуже остало незамењено него у јужнијим пределима" (стр. 33) и да разликовање јата од *е* у понеком споменику вероватно није била ствар традиције већ чињенице да је писар био из краја где се јат и *е* и иначе разликују. Дакле, у то време једино још није знао да се фонолошко јат чак и сачувало на прилично великом делу тог простора. До тога

⁸ До овога открића дошао је приређивач С. Реметић (в. у: "О незамењеном јату и икавизмима у говорима северозападне Србије", *Српски дијалектолошки зборник XXVII*, 1981, стр. 7-105).

открића дошао је касније његов ученик и тиме допунио мозаик свог великог учитеља.

Овај приказ дијалектолошких радова Павла Ивића (обједињених на једном месту у пет књига) имао је за циљ да скрене пажњу, нарочито младим читаоцима и истраживачима, на изузетност једног од највећих дијалектолога друге половине XX века, и то на јужнословенском, општесловенском и европском нивоу. Његов допринос српско(хрватско)ј и општесловенској дијалектологији је непревазиђен (уосталом његов је и први систематски преглед српских народних говора). На страницама ових сабраних дела из дијалектологије (и то не рачунајући велике студије: *О говору Галипољских Срба*, *Дијалектологија српскохрватског језика*, *Српскохрватски дијалекти* и *Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта I–II*) налазе се изузетно драгоцене дијалектолошка сазнања, систематизације и закључци, који неће разочарати ниједног радозналост лингвисту.

Марина Јуришић